

Τ. Ο Θ Ε Ρ Ι Σ Ο Ν
(ΠΑΛΑΙ ΤΗΡΕΣΙΑ)

Ἡ μικρά τοῦ θερίσου κόμη, ἡ πλειστάκις ἀποδεικτισθεῖσα καὶ νῦν ὑπὸ ἑκατὸν περίπου οἰκογενειῶν Ἑλλήνων μόνον οἰκουμένη ἔχει εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῆς μεγαλομάρτυρος νήσου διαμέρισμα ἱστορίαν ἀπ' αἰῶνων ἤδη λαμπράν καὶ πατριωτικωτάτην. Τὸ θέρισον, ἡ δρεινοτέρα κόμη τῆς ἐπαρχίας Κυθωνίας, ἔδρυται ὑπὸ τὰς ρίζας καὶ τὰς κλιτύας τῶν πανευκλεῶν Λευκῶν Ὀρέων, κατακοσμεῖται δὲ ὑπὸ χλοερῶν τοπείων καὶ κυπαρίσσων ὑψιόμων, συμβολιζόντων τὴν εὐθυτενῆ ἀναδρομὴν τῶν σωμάτων τῶν δρεσιτρόφων καὶ ἀδούλωτον ἀνέκαθεν τὸ φρόνημα ἐχόντων τέκνων αὐτῆς. Ὁδός, ἄγουσα διὰ τῆς παντέρπου χαράδρας τοῦ προαστείου τῶν Χανίων Μουρνιῶν Βαυτέ καὶ εἰς τὴν ἄλυσιν ἐγκαρούς τοῦ ἀντερείσματος τῶν Λευκῶν Ὀρέων τοῦ πάλαι Βερεκύνθου, νῦν δὲ Μαλάξας, ἀνιούσα καταλήγει περίπου εἰς τὴν ἱστορικωτάτην καὶ περιβόητον ἐν Κρήτῃ μακρὰν καὶ βαθεῖαν τοῦ θερίσου φάραγγα, ἀπὸ τοῦ τέρατος τῆς ὁποίας δυσβατητότητι πάλιν ἀτραπὸς ἄγει εἰς τὰς ἀποικρήμους κλιτύας τῶν ὑπερικειμένων τοῦ θερίσου ὑπερυψήλων ὄρεων, ἀπὸ τῶν ὑπερικισμίων κορυφῶν τῶν ὁποίων κατέρχεται τέλος περατουμένη αὕτη εἰς τὴν ἀντίθετον, μεσημβρινὴν πλευρὰν τῶν Λευκῶν Ὀρέων, εἰς τὸ τῆς Ἀνωπόλεως τῶν Σφαιρίων ὁροπέδιον.

Τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίας τῶν Χανίων (Κυθωνίας) διαιρουμένης σχεδὸν διὰ τοῦ ἀντερείσματος τῶν Λευκῶν Ὀρέων Μαλάξας (πάλαι Βερεκύνθου) εἰς ἄνω καὶ κάτω λεκανοπέδιον, κατεῖχον μὲν πρῶτον οἱ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀναφερόμενοι ἐν τῇ νήσῳ αὐτόχθονες Ἐτεοκρητες, τὸ δὲ κάτω οἱ Κύδωνες, οἱ ἀμφὶ ρέεθρα Ἰάρδάνου (Πλατανιά) κατὰ τὰ δμηριακά ἔπη οἰκοῦντες καὶ μετὰ τῶν ἐπηλύδων ὕστερον Δωρεῶν εἰς ἓνα λαὸν συναναμιγέντες. Οἱ ἐν τῷ ἄνω, τῷ δρεινῷ τουτέστι λεκανοπεδίῳ, οἰκοῦντες Ἐτεοκρητες ἦσαν κατασασμένοι εἰς πολίχνας καὶ χωρία, ὧν μείζονες ἦσαν ἡ Ριζινία καὶ ἡ Τηρεσία. Ἐν τῶν Ἐτεοκρητικῶν οἱ κατὰ πολίχνας οἰκοῦντες, ἐξοῦ Πολιχνίται, κατέχοντες τὰ καθ' ἡμᾶς Κεραμειά καὶ ἔτι περαιτέρω πρὸς δυσμὰς μέρη, ἦσαν οἱ πολυπληθέστεροι καὶ ἰσχυρότεροι, διότι ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων Φορμίων ἐπῆλθε κατὰ Θουκυδίδην (II, 85) κατὰ τῶν Κυθωνιατῶν, αἰρουμένων, καθὸ Δωριέων, τὰ τῶν Λαιεδαίμωνίων, καὶ μετὰ τῶν Πολιχνιτῶν ἐλεηλάτει τὴν τῶν Κυθωνιατῶν χώραν (O. Müller I. 30), ἐνδιατρίψας ἐξ ἀνέμων ἐκεῖ οὐκ ὀλίγον χρόνον· οἱ δὲ Ῥιζινιάται κατεῖχον τὰ πρὸς δυσμὰς δρεινότερα μέρη (τὰ καθ' ἡμᾶς χωρία Ζούρβαν, Μεσιλά, Λάκκους, Καρανοσιάφιδα, Ὀρθοῦνι καὶ λοιπά) οἱ δὲ Τηρεσιανοὶ τὰς πρὸς ἀνατολὰς μέχρι Κάμπων

καί Ἀποκορώνου ὑπηρείας τῶν Λευικῶν Ὀρέων.

Ἐκ τῶν Τηρесиανῶν Ἐτεοκρήτων ἔλκουσι τὴν καταγωγὴν οἱ καθ' ἡμᾶς Θερисиανοί, τῆς Τηρσίας περισωθείσης διὰ τῶν αἰώνων εἰς τὸ παρεμφερές ὄνομα Θέρισος ἢ Θέρισον. Τὸ νῦν τοῦτο κωμίδιον, τὸ πολλῶν δρεινότερον καὶ ἀρχαιότερον τῶν πρὸς δυσμᾶς τῶν Λάικων καὶ Μεσικῶν, ὑπέστη ἔκπαλαι περιπετείας ἀλλεπαλλήλους ἀπ' αὐτῶν τῶν Σαρακηνῶν Ἀράβων, κατορθωσάντων μετὰ πολλά νά κατῶ-
χωσι μικρὸν πρὸς δυσμᾶς θέσιν τὴν ὑπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Ζούρβαν. Ὑπὸ τῶν παρὰ τῇ παραλίῳ τῆς Κυδωνίας ἐνιδρυθέντων Σαρακηνῶν αὐτῶν, ἔνθα τὰ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ὕστερον (1252) κτισθέντα Χανιά τότε δ' ἀπλῶς Βαβ (Πύλη, Ἐτόμα, πρὸς ἐξαγωγὴν ἐμπορικὴν) ὀνομαζόμενα, ὑπὸ αὐτῶν πιεζόμενοι οἱ ὑψιδαίτοι τῶν βορείων κλιτύων τῶν Λευικῶν Ὀρέων Ἐτεοκρητες, ἀνφικίσθησαν ὑψηλότερον, προσφυγόντες εἰς τὴν μετὰ τὴν τῆς βαθείας φάραγγος τοῦ θερίσου διέξοδον, ἔνθα συσπειρωθέντες ἠμύνοντο ἔκτοτε κατὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων κατακτησῶν. Ἡ φύσις προνοοῦσα ἴσως ἀνέδωκε τὴν τῶν πελυδαϊδάλων καὶ τραχυτάτων τῶν Λευικῶν Ὀρέων ὀροσειρᾶν, καταστήσασα αὐτὴν ἔνθεν καὶ ἔνθεν δχύρωμα δυσπρόρητον καὶ ἀμυντήριον διηνεκές κατὰ τῶν ἐπαπειλούντων τοὺς ἐγγυρῖους καὶ ἀπερχομένων κατ' αὐτῶν ὀθνείων στοιχείων. Ἡ βαθυτάτη τῆς Τηρσίας ἢ τοῦ θερίσου φάραγξ ἐπὶ ὥραν ὅλην ἀπὸ Μαλάξας (Βερεκύνθου) διατελεῖ οἰονεῖν πύλη αὐτοῦ ἀβάστος ἀείποτε αὐτὸ δέ τὸ θέρισον, ἀπὸ τοῦ τέρματος τοῦ πόρου αὐτῆς ἀρχόμενον καὶ ἀνατρέχον εἰς αὐτὰ τὰ κράσπεδα τῶν θεοιτίστων Μαδαρῶν, εἶνε διανεμημένον κατὰ συνοικίας, ἐκάστη τῶν ὀποιῶν κεῖται ἐπὶ τραχυτάτου ὑψώματος, προμαχῶνος ἀπατήτου ὄντος. Ἦτο πολυάνθρωπον πρότερον τὸ θέρισον, εἰς ποιμνία πολλά πρό πάντων εὐποροῦν, ἀνά τὰς τραχυτάτας κλιτύας καὶ τὰς ἀκρωρείας τῶν ὑπεράνω τῆς κώμης Μαδαρῶν ποιμαινόμενα, ἦτο δέ πεφημισμένος ὁ ἐξ αὐτῆς τυρός ἐκ τῶν ἀιτῶν τῆς Κυδωνίας ἔκπαλαι πρὸς ἐμπορίαν ἐξαγόμενος, ἐξ οὗ ἢ πολύφημος ὕστερον ὡς εἶδομεν πόλις τῶν Χανίων τότε Τυροῦ Πόλις ὀνομάζετο. Ἠττηθέντων δέ Σαρακηνῶν Ἀράβων ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ τῷ 961 καὶ ἀπελαθέντων ἐκ τῆς νήσου τῶν ἐπιζησάντων ἐξ αὐτῶν, μετὰ πάροδον 138 ὄλων ἐτῶν, καθ' ἃ ἢ ἄλλη βίβλην μάλιστα πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως οὐ μόνον τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ ἅπαν τὸ Αἰγαῖον καὶ ἕως περὶ αὐτὸ ἀιτᾶς κατέστρεφε καὶ κατεσυλαγωγῆι, ἀνέπνευσαν καὶ οἱ Κρήτες, ἐπανελθόντες πάλιν εἰς τὴν ἐν Βυζαντίῳ ἐλληνικὴν κυβέρνησιν, οἱ δέ Λευικῶρεται ἀνεπτύσσοντο ἔκτοτε ἀνέτως καὶ προήγοντο. Τότε τὸ θέρισον, μὴ ὄντων ἀιόμη τῶν περιωνύμων Λάικων συνψικισμένων, ἐμεγεθύθη καὶ ἤημασε καὶ δὴ ὑπὸ τὴν πατρικὴν διοίκησιν τῶν ἐκ Βυζαντίου εὐγενῶν οἰκῶν τῶν Μουσοῦρων καὶ Σκορδουλῶν".

Οὕτω παρήρχοντο τὰ ἔτη, ἀποτελούσης καὶ τῆς Κρήτης μέλος δλοκληρωτικόν τῆς ἑλληνικῆς ἐν Βυζαντίῳ Αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' ἐπεφυλάσσοντο εἰς τὸ πολυπαθές ἑλληνικόν Γένος ἄλλα δεινά. Ὅτε οἱ ἐκ Ἑσπερίας χριστεπώνυμοι Σταυροφόροι προήλαυνον εἰς τὴν Ἀνατολήν πρὸς λύτρωσιν τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων βεβήλων καὶ ἐξεθύμαναν, ἀπολέσαντες βεβαίως τὰ ἔχνη τῆς ἀγούσης πρὸς τὰ νοτιανατολικὰ ὁδοῦ, εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κων/νου καὶ καλὰ καθίσαντες ἐκεῖ ἐπραξαν ὅ,τι δὴ καὶ ἐπραξαν, λείαν Μουσῶν αὐτὴν ποιήσαντες πρὸς σωτηριάντων ψυχῶν αὐτῶν, ἔλαχε καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τὴν περίβόητον ἐκείνην πρὸς ἀλλήλους μοιρασίαν, ὡς μετὰ ταῦτα κατὰ παραπλήσιον τρόπον συνέβη καὶ εἰς τὴν ἀνοικονόμητον καὶ ἀτύθασσον Πολωνίαν ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὴν ἄλλων θεοπροβλήτων Μεγαλειότητων, ἔλαχε λέγομεν αὕτη μετὰ τῶν ἄλλων μερῶν εἰς τὸν Μαρτιῆσεν τοῦ Μοντφερράτου Βονιφάτιον, ὁ ὁποῖος πωλήσας αὐτὴν τῇ 12 Ἰουλίου 1204 ὡς φέουθον ἀντὶ εὐτελοῦς χρηματικοῦ ποσοῦ, μετεβίβασεν εἰς τὴν ἄλλως τε εὐαγῆ αὐτοῦ συναγωνίστριαν Ἑνετίαν, οἱ δὲ οὕτω νησιῶται αἴφνης ἐξημερώθησαν ἐκ τῆς ἀπροετοιμασίας καὶ παγκλήρου παραλύσεως τότε τοῦ ἑλληνοβυζαντινοῦ Κράτους, πρὸς τετελεσμένου γεγονότος, οὐχὶ δοριάλωτοι, ἀλλὰ ἀργυράλωτοι ἄπλως καὶ σαφῶς καὶ ἐν ἐν ἀγνοίᾳ ὅπως γενόμενοι. Δέν ἠδύσαντο ἐπὶ πολὺ νὰ συνέλθωσι, περιελαυνόντων περὶ τὴν πανάποτον αὐτῶν Μητρίδα οὐ μόνον γαλέραι καὶ κότεργα εἰς πλῆθος ἑνετικὰ, ἀλλὰ καὶ ὀλιγάδες πολλαὶ Γενουαίων, ἄλλων τούτων ἀπ' τὴν Κῶ γυρευόντων μερτικῶ. Καταληφθεῖσθαι δὲ ἐπὶ τοῦ Δόγου Πέτρου Ζάννη τελείως τῆς νήσου μετὰ τὸν ναύαρχον Μωροζίνην (=Μαυρογέννην) ὑπὸ τῶν μετέπειτα ἀποσταλέντων μετὰ 31 γαλαρῶν (1205) ἄλλων ναυάρχων Ρενιέρου Δανόδλου καὶ Ρογήρου Πρεμαρένου, ἤρξατο ἡ δεῦταξις τῶν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν ἀγοραστῶν καὶ ἡ ὀχύρωσις αὐτῆς διὰ πύργων, καστελλίων καὶ φρουρίων, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ δύο τρεῖς ἐκ τῶν ἀπειροπληθῶν (ἐπὶ 4½ καὶ ἐπέκεινα αἰῶνας) ἐπίσημοι ἐπαναστατήσεις αἱ τῶν Ἀγιοστεφανιτῶν ἢ Ἀργυροπούλων καὶ τοῦ Κ. Σιορδύλη καὶ Μελισσηνοῦ. Ὅτε δὲ τῇ 1251 μετ' ἀνταρσίαν τινὰ τῶν νεμιμένων τὰ κατὰ τὴν Κίσαμον ἀπὸ τῶν Μεσογείων καὶ ἄνω μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Σπάθα, ἐκ τῶν πρώτων ἐξ Ἑνετίας τιμαριούχων τιμάρια, κατεδίκασεν ἡ ἑνετικὴ πολιτεία τοὺς ἠτιηθέντας τούτους Ἑνετοὺς ἀνιάρτας καὶ ἐκεῖθεν ἀνατολικώτερον, τὸν ἀνωτέρω ὄρμον Βαδὶ (τὰ μετ' οὐ πολὺ Χανιά) ἀπελάσασα μετ' ἄλλων νεωτέρων καὶ πιστοτέρων ἐξ Ἑνετίας ἑμποτῶν μεταναστῶν ἐκεῖ κατέστησεν ἤρξατο (1252) ἡ κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς πάλαι μεγάλης Κυδωνίας ὄρυσις καὶ περὶ αὐτὴν συνάμα ἰσχυρὰ τῶν Χανίων περιτείχισις. Ἡ ἑνετικὴ Πολιτεία ἐξέλεξε τὸ μέρος τοῦτο, ἐνισχύσασα ὀθαφοροτρόπως αὐτό, διότι οὐ μόνον ὁ ὄρμος ἤθελε τῆ εἶναι χρήσιμος, ὡς καὶ ἡ παραπλεύρωσις Σούδα, ἀλλὰ καὶ ἤθελε συνέχῃ τοὺς τῆς ὀρεινῆς Κυδωνίας ἐγχωρίους εἰς ὑποταγήν, οὔτινες καὶ μετὰ τῶν ἀνωτέρω ἀνταρτῶν

ἑποτῶν εἶχον συμπράξῃ καὶ οὐσῆνοι πάντοτε ἦσαν. Εἰς πολλές μερίμνας ἐνέβαλλον τοὺς Ἑνετοὺς ἄρχοντες οἱ ὀφιδίαιτοι καὶ κραχεῖς ἔνοιοι τῶν Κυθωνιαίων Μαδαρῶν· δὲν εὐδούν οὗτοι ν' ἀφῆσωσι ἡσύχους οὐδ' ἐπὶ στιγμήν τοὺς καπηλευτάς τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, ὥς ἐν πλάτει διεικτραγωνεῖ τὰ ἐπὶ τῆς μακρᾶς ἐνετοκρατίας βάσανα καὶ ἀγῶνας αὐτῶν ἡ ἱστορία τῆς ἐνετοκρατουμένης Κρήτης. Τὴν ἐν τῷ τότε δὲ κατάστασιν ἐδεικνύουν πρὸς τῷ ἐκμυζητικῇ τάσει τῶν ἀρχόντων ἢ τε μισαλλοδοξία τοῦ ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου λατινικοῦ Κλήρου καὶ ἀπληστία καὶ αἱ πολυειδεῖς, ἡθικαὶ καὶ ὄλικαί, ἀταχρήσεις καὶ καταπεῖσεις τῶν τῆδε κεισῶν ἀπὸ τῆν ὑπεθρον χῶραν καταπαρμένων τιμαριούχων. Πρὸς ταῖς ἱστορικὰς τῶν χρόνων ἐκείνων πηγαῖς καὶ ἡ δημώδης μοῦσα περιέσωσεν οἱ ὀλίγα λατινὰ οὕτως εἰπεῖν ἀρχεῖα, ἀναγράφοντα μετὰ πλείστης μὲν ὄσης πιερίας καὶ θλίψεως, ἀλλὰ καὶ μίσους καὶ πάθους κατὰ τῶν τερατουργῶν ξένων ἐκείνων οἵτινες περιήγαγον τοὺς ἐγχωρίους τοὺς ἐγχωρίους εἰς τάξιν ἐιλωτῶν καὶ δουλοπαροικῶν ἔν ἐν τῶν ἀσμάτων τούτων, ἐν τῷ ὁποίῳ κατακηλοῦται οὐ μόνον ὁ ἔρως τῶν ὀρεσιτρόφων Ριζιτῶν τοῦ θερίσου καὶ τῶν μεσῶν πρὸς τὸν ὀπλιισμόν, ἀλλὰ καὶ τόκατὰ τῶν ξένων καταπιεστῶν πάθος τὸ ἀκατάσχετον καὶ ἀνυπόμονον παλληγιάρι ἄδον περιπαθῶς λέγει:

"Πότες θά κάμη ξαστεριά,
Πότες θά φλεβαρόση,
Νά πάρω τό τουφέκι μου,
Τὴν ὄμορφη πατρῶνα,
Νά καταιβῶ στὸν Ὀμαλό,
Στὴν στρατὰ τῶν Μουσοῦρων,
Νά κάμω μᾶναις δίχως γιούς,
Γυναίκαις δίχως ἄντραις,
Νά κάμω καὶ μικρὰ παιδιὰ
Μαῦρα, σιοτινιασμένα, κ.τ.λ."

Καὶ ἐπέλιππον αἴφνης οἱ ἀήττητοι Ριζιταὶ κατὰ τῶν ἐν Κοντοπούλοις Κεραμειῶν, τῶν ἐν Βαρυπέτρῳ (=Δουράτῳ), Κυρτωμόδῳ (=Κύρ Θωμάδων), Κοντομαρί (= Κόντε Μαρή), καὶ ἄλλων μέχρι Σούδας καὶ τῶν παμφόρων τῶν Χανίων προαστείων ἐνετικῶν τιμαριούχιων καὶ πολυειδῶς βλάπτοντες καὶ ἐκδικούμενοι τοὺς τιμαριούχους ἑπὶ τὰς ἀπεσύροντο ὀχυρούμενοι εἰς τὰ ἐν ταῖς ἀπατήσοις Μαδάραις κρησφύγετα αὐτῶν. Οὕτω τὸ θερίσον διετέλει, ἀπ' αὐτῶν ἔτι τῶν Σαρακημῶν Ἀράβων, κάρφος εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τῶν κατὰ καιροῦς κατακτητῶν, ἦτο δὲ περιώνυμον ἀνέκαθεν καὶ ἐπὶ γυναικεία καλλονῇ ὅπερ οὐχ ἦτιον ἐξηρέθειζε τὰ τρυφερά αἰσθήματα τῶν φεουδαρχῶν ὡς καὶ τῶν κατόπιν ἀγάδων. Ἐμφανίσθέντων ἐν τούτοις τῶν Τούρκων ἐν Κρήτῃ καὶ διεξαγομένου τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ πολυ-

χρονίου περί κυριότητος αὐτῆς πολέμου, δέν ἐδίστασαν ἐκ δύο κα-
κῶν νά προτιμήσωσιν οἱ Ριζίται, ὡς καί οἱ ἄλλοι Κρήτες τό μή
χειρόν τήν μετά τῶν τέως πολυχρονίων αὐτῶν ἀρχόντων Ἑνετῶν συμ-
μάχων, ὅθεν καί ἐπέσπασαν καθ' ἑαυτῶν μετά τήν ἄλωσιν τήν θη-
ριώδη μανίαν τῶν ἀσιατικῶν ἐκείνων ὁρῶν. Πολλοί τότε τῶν Ριζιτῶν
ὅσοι δέν κατέφυγον εἰς ὑπερκειμένα δυσπροσιτώπερα μέρη, ἢ δέν ἐ-
ξεπατρίσθησαν, προσέφυγον, καί πρό πάντων ἐκ θερίσου, εἰς τήν
Γραμβοῦσαν καί τήν Σούδα, δευτελούςας ἔτι κατά τήν συνθήκην ὑπό
τούς Ἑνετούς. Ἐκ τῶν ἄλλων τούτων κρησφύγετων, καί μάλιστα ἐκ
τῆς Σούδας, ἐπέφερον καταστροφὴν εἰς τοὺς ἀνά τήν ὑπαιθρον χώραν
καί τὰς πρώην τῶν Ἑνετῶν κτήσεις ἐνδορυθέντας νέους κατακτητάς,
ἐξορμῶντες ἀπαύστως ἐκείθεν καί καρπούμενοι οὕτω τά πρὸς ζωάρκειαν
πολλάκις δέ καί αἰχμαλωτίζοντες ἐπίσήμους ἐξ αὐτῶν οὓς ἀπέλυον
μετά καταβολήν λύτρων λιανῶν.

Ὅτε δέ τῷ 1715 ὁ φρούραρχος τῆς Σούδας Λουδοβίκος Μάγνος, ὡς καί
ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς δὲ τῆς Σπιναλόγγας Φραγκίσκος Γιουστινιάνης,
παρέδωκαν καί αὐτάς μετά τήν Γραμβοῦσαν εἰς τοὺς Τούρκους κατά τὴν
διαταγὴν τῆς Ἑνετικῆς Πολιτείας, μή θελούσης ἢ μή δυναμένης ἀ-
νωφελῶς καί ἀζημίως νά δαπανᾷ πρὸς διατήρησιν τοῦ λοιποῦ καί τῶν
τελευταίων τούτων σημεῖων τῆς ἐν τῇ νήσῳ ποτε κυριαρχείας αὐτῆς,
οἱ μὴ ἐκπαρτισθέντες ἐκ τῶν ἐν τῇ Σούδα ἔτι ἐπιζώντων προσφύγων
ἐκείνων ἐξῆλθον εἰς τήν ἐκ νέου δούλην αὐτῶν πατρίδα, ἀποβάντες
δὲ, θερισιανῶν πρό πάντων, κατέλαβον πάλιν τὰς ἐνδόξους αὐτῶν
Μαδάρας καί ἐκεῖθεν ἠγωνίζοντο καί ἐπάλαιον ἀναταπαύστως κατά τῶν
ἀπεριστάτων καί φοβερῶν ἐκείνων Κρητογιαντισάρων.

Πολλὺς ἐκ τῶν ἐθνομαρτύρων τούτων ἢ τε παράδοσις καί ἡ δημόδης
μοῦσα ἐξυμνοῦσα παρέδωκεν εἰς τὰς μεταγενεστέραις γενεαῖς, ὡς βλέ-
πομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τουρκοκρατουμένης Κρήτης. Ἡ Κρήτη, ἔστω
καί μεγαλόνησος καί πολλά ἀπό φύσεως ἔχουσα ἀμυντήρια, δέν ἠδύ-
νατο νά διατηρῇ συστηματικὰ καί ὀργανισμένα, ὡς ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς
Ἑλλάδος, κλέφτικα καί ὀρματωλιακά σώματα. οὐδέν ἦτον ἄνδρες πλει-
στοὶ ὅσοι κατ' ἄτομα καί ἐνίοτε καθ' ὁμάδας μικράς, ὡς καί ἀδελφωχοί
(ἀδελφοποιτοί) ἀδούλωτον ἔχοντες τό φρόνημαί τῶν πάντων ἀπερίοπτοι
παρά τό ἐκδικεῖσθαι καί τιμωρεῖν τοὺς ἄλλους τούτους Πίστεις καί
Πατρίδος ἐχθρούς προσηνέχθησαν ἐκούσια πρὸς τοῦτο θύματα. Πολλοὺς
ἐξ αὐτῶν ἀπεθρήνησεν ἡ δύστηνος χώρα κρεμαμένους ἀπὸ τοῦ μαρτυ-
ρικοῦ Τσιγγελίου καί τῶν Κεριέλων (=Κρίων) ἐξ ὧν ἀπὸ πλατάνων
διὰ σχοινίων ἀπηρωδῶντο ἀναβιβαζόμενα καί καταβιβαζόμενα, καί δὴ
μετά τήν τοῦ τῆς Κρήτης πρωτομάρτυρος Δασκαλογιάνη ἐπανάστασιν
(1770) Ἐάν τινες κατῴρθουν ν' ἀποσώζωνται μετ' ἀνεκδιήγητα βάσαν α
καί κινδύνους εἰς Μειρασίαν, τό πλεῖστον ὅμως αὐτῶν περιεπλανᾶτο
εἰς τὰς ἀπροσίτους κορυφὰς τῶν Λευιῶν Ὀρέων πρό πάντων ἀβίωτον

διηνεικῶς βίον διάγον, μέχρις οὗ ἐξέλαμψεν ἡ πρώτη ἀστραπή τῆς ἐθνοσωτηρίου Ἐγέρσεως.

Ὅσοι ἐκ τῶν ἀτρομήτων τούτων πατριωτῶν ἠδύναντο νά ἐπιζήσωσι οὗτοι ἐγένοντο οἱ πρῶτοι τῆς μαρτυρικῆς αὐτῶν πατρίδος στρατηλάται. Οὗτοι ὡς τινες ἐν τῇ νέφ Ἰσραὴλ Κριταὶ ἄραντες ἐπ' ὤμου τόν Σταυρόν καὶ ἀνάπθξαντες τὴν ἱεράν τοῦ Ἀγῶνος Σημαδὰμ, ἐδυνήθησαν νά μαγνητίσωσι καὶ περὶ αὐτοὺς ἐκλύσωσι τὰ πλήθη τὰ ὅποια τέως ἔπτυσον πρό τῆς ἐν Κρήτῃ γεέννης ἐκείνης τῆς κολάσεως. Καὶ οὐκ ὀλίγοι μὲν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν Λευικῶν Ὀρέων ἐπεφάνησαν αἴφνης καθοδηγοί, ἀλλὰ τὸ κέντρον τὸ πρὸς τὴν σφηνοφολεὰν τῶν Χανίων λαβὸν στάσιν ἀπειλητικὴν ἦν τὸ κλεισθὲν ἔτι μᾶλλον τότε θέρισον. Οὐκ ὀλίγοι μὲν ἐκ τῆς περιλαλήτου κώμης εἶχον ἥδη ἀναδειχθῆ τουροδοιῶνται ἀκατάβλητοι, ἀλλ' ὁ οἶκος τῶν Χάληδων πρὸ πάντων ἦν ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία τῶν ὑπὲρ ἀπολυπρώσεως ἀγωνιστῶν. Δι' αὐτῶν ἐτέθησαν αἱ Ρίζαι εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ Σφακία παράλληλον, εἰς οἴαν ἡ Γορτυνία τῶν Κολοκοιτροναίων πρὸς τὴν Μάνην τοῦ Πετρόμπεη. Ἦσαν τρεῖς οἱ υἱοὶ τοῦ Δημητρίου Χάλη, ὁ Βασίλειος, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Στέφανος, λάμποντες ἐκ κάλλους καθὼς Θερισιανοί, πεπροικισμένοι δὲ διὰ προτερημάτων ψυχικῶν ἀξιαγάστων. Ἀπόγονοι ὄντες τῶν ἐκ Σούδας ἐκείνων εἰς θέρισον προσφυγόντων ἀνταρτῶν (χαϊνιδων) διετέλουν ἀρματωλοὶ πρό τῆς Ἐπαναστάσεως ἀκαταπόνητοι, ἀναστατοῦντες τοὺς Γιανιπάρους καὶ Ξεικουλιώτους ἀκούοντας μόνον τὸ ὄνομα αὐτῶν, διότι ἐθεώρουν οὗτοι τὰ ἔντικτα ἐκεῖνα τέκνα τῆς φύσεως οὐ μόνον ἀνυποτάκτους ἀσίδες καὶ Χαῖδες (ἐπαναστάτας καὶ ἀντάρτας), ἀλλὰ καὶ δημεφέρας ἐπιτηδειοτύτους καὶ μάλιστα τὸν τὸν πρεσβύτερον Βασίλειον, ὄντα ἀπὸ φύσεως στωμύλον ρήτορα καὶ πνευματωδέστατον. Ἐν ἐντάκτοις περιστάσεσι δημιουργοῦνται πεπροικισμένοι ἄνδρες δι' ἐξόχων πνευματικῶν χαρισμάτων καὶ ἀναδεικνύονται καθοδηγοὶ καὶ σωτῆρες καθιστάμενοι λαοῦ καὶ ἔθνους ὅλου. Οἱ Χάληδες ἦσαν πρὸς τοῦτο πεπλασμένοι· ὁ Βασίλειος, περίνους καὶ λιγύς Κρητῶν ἀγορητῆς, καὶ τοῦ ἀειμνήστου Ὀθωνος τερπομένου νά ἀκροᾶται αὐτόν ἐπὶ πολὺ μνημονικώτατον πρὸς τούτοις ὄντα· ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀετός τῶν Λευικῶν Ὀρέων καὶ ποδῶν αὐτῶν Ἀχιλλεύς ὁ Στέφανος ὁ ἄρατος τοῦ θερίσου νεανίας καὶ βάρδος ἐνθουσιώδης καὶ περιπαθῆς τῶν οερθλαλήτων Μαδαρῶν αὐτοῦ, ὃν τόσφ ἐνωρὶς πεσόνται κατ' ἀρχὰς εὐθύς τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπεθρήνησαν αἱ καλλίμορφοι Θερισιανοὶ καὶ ὁ στρατεύόμενος τῆς Πατρίδοςλαός. Τοιαύτης τῆς ἀειμνήστου καὶ ἀνεκτιμήτου ἐκείνης πατριωτικῆς τριάδος οὔσης, ἐπόμενον ἦτο, ὅτι ἤθελεν αὕτη ἐξεγείρη τὰ λυσιώδη καὶ αἰμοβόρα ἔνστικτα τῶν ἀγρίων τῆς λυκοφωλεᾶς Χανίων Ξεικουλιώτων καθ' ἑαυτῆς τε καὶ λεβέντιδων ἀγωνιστῶν θερίσου.

Ὁ Βασίλειος τέλειος Προμηθεὺς ὢν, ἐν πεποιθήσει ὁ ἀπεικδεχόμενα

τό σωτήριον τοῦ Κυρίου, ἀπεδήμησεν ἑνωρὶς πρὸς προμήθειαν ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων, γυμνῆς οὕσης τῆς Κρήτης ἐκ τε τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν φοβερῶν καὶ τρομερῶν τουρναγάδων αὐτῆς. Μετ' ἐπιμονῆς δὲ περισυλλέξας ὅσα ἦν δυνατὸν, περιάγων ἀπὸ Σμύρνης εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἀπεβίβασεν αὐτὰ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κυδωνίας καὶ μετενεγιῶν ἐπιτηδεύων εἰς κευθμῶνας ἀνὰ τὰ ὄρη, μυσῆας δὲ καὶ τοὺς ἀδελφούς καὶ τοὺς οικιοτέρους αὐτῆ ἐν Θερύσφ μετέβη εἰς τὸ μέγα καὶ ἀθάνατον τῆς Κρήτης ἔρυσμα, τὰ Σφαιρία καὶ συνεννοεῖτο μετὰ τῶν ἤδη ἐκεῖ μεμυημένων προκρίτων καὶ πρὸ πάντων μετὰ τοῦ συντέκνου του καὶ μέγα δυναμένου Ἀναγνώστου Μανουσογιαννάκη, τοῦ ἀνεπιλήπτου καὶ μεγαθύμου ἐν Νίμβρφ πατριώτου καὶ τοῦ ἐν Ἀνωπόλει ἰσχύοντος οἴκου τῶν Παναγιωταίνιδων καὶ ἄλλων. Τῶν προπαρασκευαστικῶν ὅμως κινήσεων καὶ ἐνεργειῶν τούτων δὲν διετέλει ὅλως ἐν ἀγνοίᾳ ἢ ἐξουσία, διαβοηθέντων καὶ τῶν ἐν Προύθφ συμβάντων καὶ τῆς κατὰ τὴν Χέρσον Ἑλλάδα ὁρωμένης συγκινησεως. Πρόστάξαντος δὲ τοῦ πασσᾶ τῶν Χανίων Λατίφ νὰ συλληθῶσιν ἐν τάχει ἐν Θερύσφ ἀσίδες ἀδελφοὶ Χάληδες, κατέφυγον οὕτοι προλαβόντες εἰς Σφαιρία μετ' ἄλλων τινῶν οικείων. Γενομένων δὲ τῶν τρομερῶν σφαγῶν καὶ φρικτῶν κρεουργιῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Χανίων κατ' ἐπανάληφιν ἀπὸ τῆς Ἀναλήφews τοῦ Σωτῆρος ἀνερρίφθη ὁ κύβος, κυρηχθείσης ἐπισήμως τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Σφαιρίοις, ὅπου συνειλήθησαν καὶ συνέρρεον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν ἀντιπρόσωποι ὡς καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων Προχειρισθειῶν δὲ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ διορισθέντων τῶν κατ' ἐπαρχίας ἀρχηγῶν, εἰδοποήθησαν τὰ κατὰ τὰ πεδινὰ μέρη γυναικόπεδα ν' ἀποσύρωνται, ὡς τὸ σύνηθες, εἰς τὰ ὄρη, συγχρόνως δ' ἐγένετο ὁ φόνος τῶν ἐν Θερύσφ συμποσιαζόντων καὶ ὀργιαζόντων Τούρκων ὑπαλλήλων, συμπασίδων καὶ ἄλλων, ὑπὸ τῶν μεταβάντων ἐκ Σφαιρίων ἀρχηγῶν Χάληδων καὶ τοῦ Παναγιωταναγνώστου ἢ Πωλίθου κατ' ἐντολήν τῆς ἐν Σφαιρίοις ἀνωτέρας ἀρχῆς, τῆς Καγγελαρίας κληθείσης. Τούτων γενομένων, ὁ μὲν Βασίλειος καὶ ὁ Στέφανος ἔστησαν τὸ ἀρχηγεῖον αὐτῶν ἐν Θερύσφ, ὁ δὲ Ἰωάννης ἐν Κεραμείοις καὶ ὁ Παναγιωταναγνώστης πρὸς δυσμὰς περαιτέρω, ἐν Μεσηλοῖς καὶ Λάκκοις.

Λυσσώδης μανία κατέλαβε τὰ ἐν Χανίοις ἀνθρωπόμορφα θηρία, μετὰ τὸν φόνον μάλιστα τοῦ σοῦβασῆ Σκυλομεμέτη καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ὀρτάκιδων καὶ πάραυτα ἠτοιμάσθησαν πρὸς ἐξόρμησιν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρα Χριστιανούς, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τῶν Θερυσιανῶν. Καθ' ὅλην τὴν μακροχρόνιον Ἐπανάστασιν τόθῆρισον διὰ τοὺς Χάληδας ἦτο ὁ κύριος σκοπὸς τῶν ἐξορμήσεων καὶ ἐπιθέσεων τῶν γιγάντων.

Ὅθεν οἱ πρῶτοι, ἐξορμήσαντες τῇ 14 Ἰουνίου (1821) φεῖ ἐμπροσθοφυλακὴ ὑπὸ τὸν ὄμῶν καὶ θηριώδη γιανίτσαρον Ταμπουρατζὴν ἐτράπησαν τὴν πρὸς Θέβισον ἄγουσα. Ἐνῶ δὲ οὗτοι ἔσπευδον ἐν φρυαγμῇ διὰ Κεραμειῶν καὶ τὰ γυναικόπεδα διεσκορπίζοντο τῆδε κακεῖσε προσδραμῶν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κεραμειῶν Ἰω. Χάλη καὶ ὁ τῶν Σφαιρίων Δασιαλόη -

κησὶ ἢ Τσελεπῆς, ἕγγονος τοῦ Δασιαλογιάννη, ἐν ἀναπεπταμέναις ἑλληνικαῖς σημαίαις, ἀντεμετώπισαν αὐτούς ἐν θέσει Διγενῆ. Ἐνῶ δ' ἐπεφώνουν οἱ ἀρχηγοὶ & Τίμμε Σταυρέ, βοήθα μας· φωτιά εἰς τοὺς ἐχθρούς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, φωτιά εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Πέστεως καὶ τῆς Πατρίδος κανεῖς νά μὴν γλυτώσῃ", ἀντέστησαν μὲν οἱ ἀγάδες κατ' ἀρχάς πεισματωδῶς, ἀλλ' ἐμδόντες τέλος εἰς τὴν ἀκατάσχετον ἐπιφορὰν τῶν ἑπαναστατῶν, ἔτρυφαν μὲν τὰ νῶτα καὶ ἔφευγον προτροπάδην, ἀλλ' ἐν τῷ χωριδίῳ Λούλφ ἀποσθέντες κατέλαβον τὰς οἰκίας αὐτοῦ, ὀπόθεν ἀπεμάχοντο καρτερικῶς. Ἐνῶ δέ κληνοῦσης τῆς ἡμέρας ἐφαίνοντό πως οἱ ἐχθροὶ ὑπερισχύοντες, αἴφνης ἐπιπίπτει ἑτέρωθεν ὁ Σφαιτιανὸς Βαρδουλομανοῦσος καὶ οὕτω τρέπονται ἀνεπισχέτως καὶ καταδιωκόμενοι ἀνευδότης κατεκρημνίζοντο κάτωθεν τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Μαλάξης πρὸς τὸ χωρίον Μερουκούρου καὶ ἐκεῖθεν ἀποσθέντες εἰς Χανία κατησχυμμένοι ἐδικαρολογοῦντο ὅτι εὖρον τὰ ὄρη κεικαλυμμένα ἐν Μοσχάβων καὶ Μανιατῶν φουστανελλάδων.

Τὰ πρωτόλεια τοῦτα καθ' ἃ ἔπεσον λιανοὶ Τούρκοι ἐν εἰς καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Ταμπουρατζῆς, ἐνεθάρρυναν μὲν τοὺς ἑπαναστάτας, ἐξηγρίωσαν δ' ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐν τῇ λυκοφλεῖῃ γιαννιτσάρους, οὔτινες κλείσαντες τὰς πύλας τὴν ἐπιούσαν (15 Ἰουλίου) ἐπήνεγκον πάλιν σφαγὴν καὶ ἐρήμωσιν ἀπερίγραπτον κατὰ τῶν ὑπολειφθέντων Χριστιανῶν ἐν Χανίοις, τὴν δέ 23 Ἰουλίου ἐξορμήσαντες πάλιν περὶ τοὺς τρισχιλίους ἐτράπησαν ἤδη δυτικώτερον τρέχοντες διὰ τῆς Ἀγίας Κυριακῆς μανιώδεις ἐπὶ τὸ θέρισον, ἀλλὰ κατὰ τὸν Γερολάκιον Κεραμειῶν πάλιν ἔπαθον ἦταν καὶ καταστροφὴν χεβρόνα ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Χάλιδων. καὶ τοῦ Παναγιωταναγνώστου καταδιωκόμενοι καὶ ἀπορρίπτοντες πρὸς σωτηρίαν τὰ ὄπλα ὅτε ἐν ἄλλοις ἐπισήμοις αὐτῶν κατεσφύγη τρέχων καὶ ἐπιβάτης Χασάν βέης Ντουιμετζῆς.

Ἐπέμενον ἐν τούτοις νά καταστρέψωσι τὸ θέρισον καὶ ἔπειτα τοὺς Λάκιους καὶ τὰς ἄλλας Ρίζας καὶ τὴν 4 Ἰουλίου μετὰ μεσημβρίαν ἔξορμήσαντες ὑπὲρ τοὺς πενταδισχιλίους ὑπ' αὐτὸν τὸν Λατίφ πασοῦν, ὡδευον διὰ τῆς Ἀγίας ἐπὶ τὸ θέρισον ἐν θέσει δὲ Καμπιά τῆς φάραγγος ἀντεμετώπισαν αὐτούς πρῶτοι ὁ Β. Χάλης καὶ ὁ Σφαιτιανὸς Ἀν. Φασούλης. Ἡ πάλη ἦτο δεινὴ, λαμβάνουσα διασφύρας φάσεις καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν πολλάκις δ' ἔκλινε διὰ τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροπλίαν καὶ τὰ μέσα ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ὅτε τέλος κατέφθασεν ἔνθεν μὲν ὁ δεινὴν νητος Δασιαλάκης ὁ Τσελεπῆς, δυσμῶθεν δέ ὁ Παναγιωταναγνώστης μετὰ τῶν μεγαλανθρώπων Λακικιωτῶν τότε δέ πλέον ἔφευγον οἱ Τούρκοι προτροπάδην, πρῶτου τοῦ Λατίφ ἀποσθέντος ἐφίππου εἰς Χανία καὶ ἠθέλε συντελεσθῆ πανωλεθρία εἰς τοὺς φεύγοντας, ἐάν δέν ἐπεδίδοντο οἱ νηκηταὶ εἰς τὴν λείαν, δι' ἧς τοὐλάχιστον ὀπλίσθησαν κλειστοὶ ὅσοο πάντων τῶν ἐφοδίων περιελθόντων εἰς αὐτούς καὶ αἰτῶν τῶν ἀλύτσεων καὶ σχοινίων, δι' ὧν θά ἐδεσμεύοντο.

Ἡ ἐντὸς εἰκοσαήμερου διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀλλεπαλλήλων πληγμάτων ἐν ταῖς Ρίζαις τῆς Κυδωνίας ταπεινώσει τῆς ἐπηρμένης ὄφρυος τῶν ἐν Χανίους ἀγάδων καὶ βέηδων ἔφερον εἰς ἀναστάτῳσιν οὐ μόνον τοὺς ἐν Σελίνῳ ὁμοφύγους θῆρας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν Ρεθύμνῳ καὶ Ἡρακλείῳ καὶ ἀφοῦ καὶ ἐν Ρεθύμνῳ σφαγαὶ φοβεραὶ ἀπὸ τῶν μέσων Ἰουνίου ἐγένοντο καὶ ἀλλεπάλληλοι ἐξορμήσεις καὶ ἐκείθεν, ἀποτυγχάνουσαι ὡσαύτως, ἤρξατο ἡ τρομερὰ καὶ φοβερὰ σφαγὴ καὶ κρεουργία ἐν Ἡρακλείῳ καὶ μάλιστα τῇ 23 καὶ 24 Ἰουνίου. Ἐν ὕδασι ἄλλη χώρα τοῦ τουρκοῦ Κράτους διεδραματίσθησαν τότε τραγικώτεροι ἀναλόγως καὶ σπαρακτικώτεροι μαιφονεῖαι. Ὑπερδυσχίλια πτώματα κατέκειντο τῇδε κἀκεῖσε, μεταξύ τῶν ὁποίων τόσον πλήθος ἀρχιερέων καὶ ἱερέων, ὥστε δέν εὐρίσκειτο ἱερεὺς πρὸς ταφήν τῶν σφαγέντων. Ὁ ἀρμπετές οὗτος ὡς οἱ τουρκοὶ λογοῦντες καλοῦσι τὰς τοιαύτας θηριώδεις ἐκατόμβας, ἐπαναληφθεὶς καὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως (ἐπὶ τοῦ φόνου τοῦ Ἀγριολήδου ὑπὸ τοῦ Ν. Μαλινούτη) ὤξ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας (1897) ἐμέθυσεν ἐπὶ τοσοῦτον τὰ τουρκοβαρβάρωφια πλήθη τῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Κρήτῃ ἐσπέχιδων καὶ ζορμπάδων, ὥστε παρέσυραν καὶ τὸν ἀνώτερον πασσᾶν τῆς Νήσου (σερασιέρην) Σερῖφ εἰς παγγενῆ ἐπιστρατεῖαν κατὰ τῶν Χανίων καὶ Σφαιρίων. Οὕτως ἐτοιμασθεὶς ὁ Σερῖφ, ἀφοῦ παρέλαβε καὶ τοὺς ἐν Ρεθύμνῳ ἐτοιμοὺς ὑπὸ τὸν Ὀσμάνπασσᾶν, προήλαυεν εἰς Ἀποκόρωναν, προηγουμένου σώματος ἰσχυροῦ ὑπὸ τοῦ ἐπ' ἀνδρείᾳ φημιζόμενον Καούνην καὶ τὸν Γερλῆ ἀγᾶν. εἶναι ἐξάνουσιος πάντων τούτων ἡ πανωλεθρία ἐν τοῖς στενοῖς τῶν Θερμοπυλῶν τῶν Σφαιρίων, ἐμ τῷ λαγινῷ τοῦ Κατρέως ἐν τοῖς μετὰ ξύ Κράπης καὶ Ἀσιύφου στενοῖς καὶ τῇ Ἀμπέλῳ καὶ ἐκ περιτροπῆς ἐν Θερῖσῳ καὶ ταῖς Ρίζαις. Ἐν τούτοις σπεύδοντες μετὰ φρυγμοῦ ἐξ ἀνατολῶν οὗτοι καὶ κομπορρημονοῦντες ἐξηκολούθουν τραγυρόντες τὸ βλητικὸν διὰ τοὺς Χανιώτας πρὸ πάντων Τούρκους ἄσμά των, ἔχον ἐν ἀρχῇ οὕτως:

"Ἐλάστ' ἔμετε οἱ Καστρινοί, οἱ φοβεροὶ παιγνιώταις
Νά 'πᾶ νά λευτερώσωμε τοὺς Ῥεθεμνοχανιώταις,
Νά κάμωμε καὶ τὸ Θέρισο
Πάστρα καὶ λούθρα χέρισσο".

Καὶ ἐπεχαιρειάκησαν μὲν οἱ ἐν Χανίοις ἀγάδες διὰ τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀποτυχίαν τῶν ἐξ ἀνατολῶν οὕτως ἀφηνιασμένως τρεχόντων κατὰ τῶν Σφαιριανῶν καὶ τῶν Ριζιτιῶν ὁμοπίστων των καὶ ὑπεριομπαζόντων δέν ἔπαυσαν δέ μέχρι τέλους ἐπιστρατεύοντας ἰδίως κατὰ τοῦ Θερῖσου καὶ τῶν περιωνύμων καὶ σπαρτιατικῶν Λάικων. Τοιοῦτον τὸ θέρισσον μέχρι τοῦδε ἔτι ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ, χαρακτηρισζόμενον ἐν τῇ Γενικῇ Ἱστορίᾳ τῆς νήσου εἰς ἄκρον ἔνδοξον γεννησῆσαι ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς ἀληθῶς πρωτεργάτας τῆς ἐν Κρήτῃ Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως στρατηγούς Χάληδες.